

РОЗДІЛ IV

Професійна педагогіка: вітчизняний і зарубіжний досвід

УДК 377.5

Богдадук Мар'яна Володимирівна,
аспірантка,

*Інститут професійно-технічної освіти НАПН України
м. Київ, Чапаєвське шосе, 98-а*

*Институт профессионально-технического образования НАПН Украины
м. Киев, Чапаевское шоссе, 98-а*

*Institute of vocational technical education in Ukraine
m. Kyiv, Chapaevskaya highway, 98t-a*

РОЗВИТОК ПРОФЕСІЙНО-ТЕХНІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НАРОДНИХ ХУДОЖНІХ ПРОМИСЛІВ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ ХХ – ПОЧАТКУ ХХІ СТОЛІТТЯ

Професійно-технічні навчальні заклади народних художніх промислів другої половини ХХ–ХХІ ст. розвивалися в різний історичний час по-різному.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Названа проблематика активно досліджувалася такими педагогами та науковцями, як С. Батишев, І. Зязюн, О. Коханко, І. Лікарчук, Н. Ничкало, О. Отич, В. Радкевич та ін. Нагромаджений ними досвід потребує глибокого опрацювання, аналізу і подальшого вивчення. Їхній доробок істотно вплинув на формування розвитку професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів.

Професійна підготовка фахівців художніх промислів і ремесел відбувалася в процесі розвитку ремісництва, його трансформації в кустарні, а згодом – народні художні промисли. Навчання в сім'ї стало першою формою учнівства в художньому ремеслі. Виникнення ремесла на замовлення, на ринок сприяло появі майстрів-ремісників, які спеціалізувалися в певному виді художнього виробництва. Народні художні промисли виникали і розвивалися в різних місцевостях і в різний час: одні – в давнину, інші – в кінці ХІХ – на початку ХХ століття, треті – в 1920–1930 рр.

Народні художні промисли – це одна з форм народного мистецтва, що виробляє художньо оформлені предмети побуту, одягу, прикраси, вироби декоративно-прикладного мистецтва. Цей вид промисловості славиться можливістю креативного підходу до роботи за допомогою власних умінь і кмітливості [5, с. 7–8].

Постановка завдання. Здійснити аналіз змістових і структурних змін в діяльності ПТНЗ народних художніх промислів другої половини ХХ – ХХІ століття.

Виклад основного матеріалу. Розвиток професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів у другій половині ХХ ст. відзначається багатьма проблемами, зу-

мовленими історичним, соціальними та економічними змінами в Україні. Однією із проблем була матеріальна. Наприклад, у протоколах засідань Президії Укрхудожпромсоюзу за 1948 р. зазначається, що у 1948 р. фінансування підготовки майстрів художніх промислів у ПТНЗ художнього профілю було несвоєчасним, нерідко затримувалося на місяць. Через це не вистачало коштів на організацію виробничої та переддипломної практик, потрібно було обмежувати і підвищення кваліфікації викладачів, стажування майстрів виробничого навчання на базі підприємств Укрхудожпромсоюзу. [6, арк. 29]. Аналіз діяльності навчальних закладів художнього профілю не завжди свідчив про їхню успішну роботу. У лютому 1950 року працівники Укрхудожпромсоюзу провели семінар-нараду з керівниками виробничих практик і дипломних робіт, де розглядалися актуальності тематики дипломних завдань, поєднанню тем дипломних робіт із виробничими об'єктами, на яких відбувалася переддипломна практика. Передбачалося, що в дипломних завданнях слід висвітлювати використання новітніх видів обладнання, досконалої технології виробництва і передових методів організації праці з обов'язковим техніко-економічним обґрунтуванням. До керівництва дипломними проектами випускників залучали найбільш кваліфікованих викладачів спеціальних дисциплін, а також майстрів із промислових виробництв. Економічну частину проекту забезпечували за допомогою відповідних фахівців. Найкращі дипломні проекти були впроваджені у виробництво. Також були недоліки у якості навчання, а саме: випускники ПТНЗ не завжди мали достатню професійну підготовку з художнього ремесла. Отже, вони потребували допомоги в оволодінні виробництвом. Аналіз діяльності навчальних закладів художнього профілю не завжди свідчив про їхню успішну роботу. Виникали проблеми щодо використання іннова-

ційних технологій. Успішний розвиток промислової кооперації в УРСР у 60-х роках ХХ ст. потребував постійного поповнення артілей, майстерень, ательє новими кваліфікованими працівниками. Перед професійно-технічними училищами правління Укрпромради поставило завдання забезпечити організовану підготовку міської і сільської молоді, яка закінчила середню школу, кваліфікованих робітників із професій, пов'язаних із виконанням складних, відповідальних робіт, що потребують підвищеного загальноосвітнього, культурно-технічного рівня, а також молодшого технічного персоналу для підприємств промислової кооперації України. Прийом учнів до училищ здійснювався на основі добровільного набору молоді, яка мала освіту в обсязі 8–10 класів середньої школи і була допущена за станом здоров'я до навчання в училищі за обраною професією. Учні, зарахованих до училища, записували в поіменну книгу. Навчання було безкоштовним. Усім учням встановлювалося таке матеріальне забезпечення, тобто учні, які вчилися на високому рівні, виплачувалася стипендія; учні-вихованці дитячих будинків, круглі сироти і діти інвалідів Великої Вітчизняної війни забезпечувалися безкоштовним триразовим харчуванням, одягом згідно зі встановленими нормами і стипендією в розмірі 50 крб. на місяць; іногородніх учнів забезпечували гуртожитком, у разі його відсутності – виплачувалося по 30 крб. кожного місяця. У 60-х роках ХХ ст. виявився низький культурний і загальноосвітній рівень учнівської молоді. Перед професійно-технічними училищами правління Укрпромради поставило завдання забезпечити організовану підготовку міської та сільської молоді, яка закінчила середню школу, кваліфікованих робітників із професій, пов'язаних із виконанням складних, відповідальних робіт, що потребують підвищеного загальноосвітнього, культурно-технічного рівня, а також молодшого технічного персоналу для підприємств промислової кооперації України.

У 1978–1979 навчальному році навчальні плани розроблялися відповідно до специфіки професій, тенденцій розвитку конкретної галузі, змісту праці робітника на виробництві. Навчальні програми склалися з урахуванням досягнень науки і техніки, передового виробничого досвіду, раціональних методів праці, нової термінології, стандартів щодо виготовлення художньої продукції. Учні склали іспити з трьох предметів: спеціальна технологія, обладнання, політична економія. Із 1172 годин, відведених на виробниче навчання, – 656 годин належало виробничій практиці на підприємстві.

У 70-х роках ХХ ст. важливою потребою

вважалося збільшення мережі профтехучилищ художнього профілю, удосконалення навчальних планів і програм. Навчальні плани і програми середніх профтехучилищ, які здійснювали підготовку робітничих кадрів для народних художніх промислів, були уніфіковані та характеризувалися такими ознаками: раціональним розподілом навчального матеріалу; тісним поєднанням змісту виробничого і теоретичного навчання, загальноосвітньої підготовки. Тижневе навантаження порівняно з попередніми роками і було скорочене до 36 годин. На виробниче навчання передбачалося до 60% навчального часу на спеціальні дисципліни.

У кінці 80-х рр. ХХ ст. настав період уніфікації мережі спеціалізованих навчальних закладів культури і мистецтв. Він характеризувався відновленням навчального процесу в навчальних закладах, що існували в довоєнний час. Основною формою організації навчального процесу в сфері культури постало училище, яке могло носити як синкретичний характер (училища культури, училища культури і мистецтв), так і профільний (музичні, художні, театральні училища). У роботі педагогічних колективів було присутнє значне прагнення відповідати основним нормам радянської педагогіки і настановам партійно-державного апарату у вихованні молодого покоління. Однак, період другої половини 40-х – кінця 80-х рр. ХХ в. став часом повноцінного розвитку спеціалізованих навчальних закладів. Підготовка кваліфікованих робітників для підприємств художніх промислів започаткована у 80-ті рр. ХХ століття і характеризувалася ступневістю, тобто підвищенням рівня кваліфікації впродовж навчання в професійно-технічному або технічному училищі. Таким чином, забезпечувалося поетапне присвоєння кваліфікації впродовж усього періоду навчання, що сприяло відкритості, демократичності в оцінюванні результатів навчальної діяльності майбутніх фахівців, організації здорового змагання між учнями, покращенню результатів виробничої діяльності [2, с. 84-87]. Отже, у 80-х роках ХХ ст. активно розроблялися навчальні плани і програми з теоретичних дисциплін. Навчальні програми склалися з урахуванням досягнень науки і техніки, передового виробничого досвіду, раціональних методів праці, нової термінології, стандартів щодо виготовлення художньої продукції.

Впродовж 1981-1983 рр. було активізовано роботу щодо створення в училищах поурочних картотек із предметів теоретичного навчання, оновлення дидактичних матеріалів з урахуванням вимог нових навчальних програм, розробки навчально-технічної документації, що відповідає вимогам єдиної системи конструкторської документації (ЄСКД), єдиної системи технічної

документації (ЄСТД), стандартів: креслення, інструкційно-технічної карти, схеми, технічних умов [2, с. 84-87]. У 1985 році професійно-технічні училища і технічні училища, які забезпечували підготовку кваліфікованих робітників з професій художнього профілю, реорганізувалися в єдиний тип навчального закладу – середнє професійно-технічне училище. Організації професійної підготовки робітничих кадрів із професій художнього профілю сприяло визначення у 1989 році переліку професій художніх ремесел: маляр, модельник, ліпник, паркетник, штукатур з художнього оздоблення, столяр художніх меблів, шліфувальник художнього скла, живописець, ткач, рисувальник іграшок, мереживниця, килимарниця, вишивальниця, ювелір-браслетчик, ювелір-закріпщик, ювелір-монтувальник, ювелір-філігранщик, ювелір-цепочник; реставратор пам'ятників дерев'яної архітектури; реставратор виробів з дерева; реставратор декоративно-художніх фарбувань; реставратор декоративних штукатурок і ліпних виробів тощо [3, с. 14–22].

У 1989-1991 рр. обсяги підготовки таких художніх робітничих кадрів зросли більш, ніж на 1000 чол., у тому числі вишивальниць, реставраторів, огранщиків алмазів, модельників архітектурних деталей, виконавців художньо-оформлювальних робіт, вітражистів, різьбярів по дереву та інших. Всі профтехучилища перейшли на підготовку робітників за новими навчальними планами, де передбачено курс «Етнографія та фольклор рідного краю», в якому значна увага приділялася вивченню звичаїв, обрядовості, відродженню традиційних ремесел регіону тощо [1, с. 65-78].

У другій половині ХХ століття на Львівщині в художній обробці дерева успішно розвиваються бойківські й лемківські традиції. Найбільшу питому вагу мають організовані художні промисли, які в 1960-1970-х роках зросли на 23 виробничі одиниці. Відбувається збагачення традиційного яворівського розпису, як декору точених виробів, новими мотивами та відтінками кольорів. Традиційні яворівські іграшки в цей час набувають сувенірно-виставкового характеру. Серед іграшок розрізняємо силуетні фігурки коників, вершників на візочках, іграшки-меблі, іграшкові музичні інструменти, тараккальця, рухливі пташки, точені іграшки у вигляді фігурок людей. У Чернівецькій області художнє деревообробництво має свої відміни. Це молдавські й подільські впливи. В орнаменті помітне тяжіння до розеткових, кружальних і пелюсткових мотивів. У цей період в Івано-Франківській області виникає близько десяти великих цехів, де виготовляють декоративні тарілки, шкатулки, цукерниці, сопілки. [4, с. 207-214].

О т ж е ,

вважалося, що підготовка у профтехучилищах кваліфікованих робітників для відродження художніх народних ремесел і промислів є вагомою складовою процесу збереження і розвитку української національної культури, зростання самосвідомості підрастаючого покоління. Створювалися заходи щодо розвитку й удосконалення підготовки кваліфікованих робітників для художніх народних промислів, формування національних ознак у навчанні учнів масовим професіям, розширення діяльності гуртків прикладного мистецтва і вивчення народних звичаїв, обрядів. Вносилися пропозиції щодо реорганізації профтехучилищ, які традиційно і масово здійснювали підготовку робітників із професій художніх промислів і ремесел, у художні професійно-технічні училища, ліцеї. У навчальні плани з художніх народних промислів і ремесел було введено навчальний курс із правових питань створення та діяльності малих підприємств, організації індивідуальної трудової діяльності. Профтехучилища художнього профілю забезпечувалися навчально-методичною документацією і літературою.

Від 1991 р. – по теперішній час – це період розвитку системи професійно-технічної освіти в умовах незалежності України. Він характеризується становленням повноцінної багаторівневої професійної системи навчальних закладів. Підготовка фахівців художнього профілю потребувала розробки нового змісту професійно-художньої освіти, її науково-методичного забезпечення. У зв'язку з цим вищим художнім професійно-технічним училищам було дозволено створювати експериментальні навчальні плани, програми і перевіряти їх ефективність у процесі професійного навчання учнів на відповідних ступенях. Неперервність професійно-художньої освіти розглядається як комплекс державних і приватних навчальних закладів художнього профілю, що забезпечують організаційну і змістову єдність, наступність і взаємозв'язок усіх ланок професійно-художньої освіти з урахуванням актуальних і перспективних суспільних та економічних потреб, особистісних прагнень і можливостей. Також за роки незалежності України було реорганізовано ряд професійно-технічних навчальних закладів.

У державотворчих документах України «Про народні художні промисли» (2001 р., зі змінами від 16.10.2012, поточна редакція від 12.12.2012), Державній програмі розвитку народних художніх промислів України, (2007-2010 рр.), Розпорядженні Уряду України «Про План Заходів щодо розвитку ремісничої діяльності до 2015 року» (2009 р.), Концепції Закону України «Про ремісничу діяльність» (Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 верес-

ня 2010 р. № 1791-р). закладено концептуальні положення щодо підготовки майбутніх фахівців професійно-технічних навчальних закладів художнього профілю, а саме: збереження, відродження і розвитку народних художніх промислів, зазначено, що відновлення і розвиток системи професійно-технічної освіти в галузі народних художніх промислів є важливим фактором естетичного виховання та навчання дітей і молоді. Згідно ж Закону України «Про народні художні промисли» держава сприяє навчанню та підготовці фахівців для народних художніх промислів у навчальних закладах усіх рівнів акредитації за рахунок коштів державного бюджету. У 2016 році було запропоновано внести зміни до Бюджетного кодексу України щодо фінансування професійно-технічної освіти.

Упродовж 2001–2016 рр. оновлювалася законодавча і нормативно-правова база розвитку народних художніх промислів і ремесел, роз-

вивалося соціальне партнерство, здійснювався пошук творчої співпраці з роботодавцями, підготовки відповідного кадрового потенціалу, які, однак, ще не повною мірою виконуються на загальнодержавному і регіональному рівнях.

Висновок. Отже, не зважаючи на кризові явища, які сьогодні мають місце в суспільстві, в діяльності народних художніх промислів, професійно-художня освіта поступово розвивається і переходить в якісно новий стан. Але недостатнє фінансове забезпечення на державному рівні підприємств художніх промислів і ремесел, а також ПТНЗ художнього профілю, недостатнє матеріальне й науково-методичне забезпечення спричинило невиконання заходів, що передбачалися на загальнодержавному рівні. Саме тому доцільно здійснювати цілеспрямований пошук шляхів вирішення цих винятково важливих проблем.

Література

1. Профтехосвіта України ХХ століття : енциклопедичне видання / за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : АртЕк, 2004. – С. 65-78.
2. Радкевич В. О. Теоретичні і методичні засади професійного навчання у закладах профтехосвіти художнього профілю : монографія / В. О. Радкевич ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : УкрІНТЕІ, 2010. – С. 84-87.
3. Радкевич В. О. Гуманізація професійно-художньої освіти / В. О. Радкевич // Професійно-художня освіта України : зб. наук. пр. / [редкол. : І. А. Зязюн, В. О. Радкевич та ін.]. – К. ; Черкаси, 2008. – Вип. 5. – С. 14–22.
4. Станкевич М.Є. Українське художнє дерево ХVІ–ХХ ст. / Станкевич Михайло Євстахійович. – Львів : Нац. акад. наук України: Ін-т народо-знавства, 2002. – С. 207-214.
5. Швець М. Народні художні промисли в Україні / М. Швець // Географія. – 2000. – № 18(94). – С. 7–8.
6. Протоколи № 1-25 засіданий Президиума Укрхудожпромсоюзу за 1948 год. – ЦДАВОУ, ф. 4676, оп. 1, спр. 80, арк. 1–106. арк. 29.

Богдадюк М. В. Розвиток професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів другої половини ХХ – початку ХХІІІ століття.

У статті обґрунтовано історичні умови розвитку професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів другої половини ХХ – ХХІ століття. Здійснений аналіз змістових і структурних змін в діяльності ПТНЗ. Визначено, що народні художні промисли виникали і розвивалися в різних місцевостях і в різний час: одні – в давнину, інші – в кінці ХІХ – на початку ХХ століття, треті – в 1920–1930 рр. Доведено, що розвиток професійно-технічних навчальних закладів народних художніх промислів у другій половині ХХ ст. відзначається багатьма проблемами, зумовленими історичним, соціальними та економічними змінами в Україні. Вказано, що народні художні промисли – це одна з форм народного мистецтва, що виробляє художньо оформлені предмети побуту, одягу, прикраси, вироби декоративно-прикладного мистецтва. Цей вид промисловості славиться можливістю креативного підходу до роботи за допомогою власних умінь і кмітливості. На основі аналізу літератури, узагальнено, що на початок ХХІ ст. в Україні створена достатня база навчальних закладів, що проводять підготовку фахівців у сфері культури та естетичного виховання. Сформована мережа ПТНЗ художнього профілю, яка складалася із професійних художніх ліцеїв, художніх професійно-технічних училищ, вищих художніх професійних училищ і вищих художніх професійно-технічних училищ, задекларованих Законом України «Про професійно-технічну освіту». Підкреслюється, що не зважаючи на кризові явища, які сьогодні мають місце в суспільстві, в діяльності народних художніх промислів, професійно-художня освіта поступово розвивається і переходить в якісно новий стан. Оновлювалася законодавча і нормативно-правова база розвитку народних художніх промислів і ремесел, розвивалося соціальне партнерство, здійснювався пошук творчої співпраці з роботодавцями, підготовки відповідного кадрового потенціалу, які, однак, ще не повною мірою виконуються на загальнодержавному і регіональному рівнях.

Ключові слова: ступеневість підготовки кваліфікованих робітників, професії художнього профілю, збірник навчальних програм, зміст професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю, освітні ступені, неперервна професійно-художня освіта, професійні навчальні заклади.

Богдадюк М. В. Развитие профессионально-технических учебных заведений народных художественных промыслов второй половины XX – начала XXIII века.

В статье обоснованы исторические условия развития профессионально-технических учебных заведений народных художественных промыслов второй половины XX - XXI века. Осуществленный анализ смысловых и структурных изменений в деятельности ПТНЗ. Определенно, что народные художественные промыслы возникали и развивались в разных местностях и в разное время: одни – в древности, другие – в конце XIX – в начале XX века, третьи, – в 1920-1930 гг. Доказано, что развитие профессионально-технических учебных заведений народных художественных промыслов во второй половине XX ст. отмечается многими проблемами, предопределенными историческим, социальными и экономическими изменениями в Украине. Указано, что народные художественные промыслы – это одна из форм народного искусства, которое производит художественно оформленные предметы быта, одежды, украшения, изделия декоративно-прикладного искусства. Этот вид промышленности славится возможностью креативного подхода к работе с помощью собственных умений и смекалки. На основе анализа литературы, обобщенно, что на начало XXI ст. в Украине создана достаточная база учебных заведений, которые проводят подготовку специалистов в сфере культуры и эстетического воспитания. Сформована сеть ПТНЗ художественного профиля, которая состояла из профессиональных художественных лицеев, художественных профессионально-технических училищ, высших художественных профессиональных училищ и высших художественных профессионально-технических училищ, задекларированных Законом Украины «О профессионально-техническом образовании». Подчеркивается, что не принимая во внимание кризисные явления, которые сегодня имеют место в обществе, в деятельности народных художественных промыслов, профессионально-художественное образование постепенно развивается и переходит в качественно новое состояние.

Ключевые слова: ступеневість підготовки кваліфікованих робітників, професії художнього профілю, збірник навчальних програм, зміст професійної підготовки майбутніх фахівців художнього профілю, освітні ступені, неперервна професійно-художня освіта, професійні навчальні заклади.

Bogdadiuk M. V. The development of vocational technical schools other educational establishments of folk crafts of the second half XXth century to the beginning of the XXIth century.

The article substantiates historical conditions of development of vocational technical schools teaching folk crafts from the second half XXth century to the beginning of the XXIth century. A realizable analysis of semantic and structural changes is in activity of. Certainly, that folk artistic trades arose up and developed in of vocational technical schools different localities and in different time: one – in antiquity, other – in the end XIX – at the beginning XX centuries third – in 1920-1930. It is well-proven development of vocational educational establishments of folk artistic trades in the second half of XX of century is marked first by many problems predefined historical, by social and economic changes in Ukraine. It is indicated that folk artistic trades – it one of forms of folk art, that produces the artistically executed articles of way of life, clothing, decorations, wares of the decoratively-applied art. This type of industry is famous possibility of the going near work by means of own abilities and shrewdness. On the basis of analysis of literature, generalized, that on beginning of XXI of century the sufficient base of educational establishments that conduct preparation of specialists in is created in Ukraine created sufficient base of educational establishments that conduct preparation of specialists in the field of a culture and aesthetic education. Formed network of vocational technical schools, of artistic profile, that consisted of professional artistic lyceums, artistic vocational schools, higher artistic professional schools and higher artistic vocational schools declared Law of Ukraine «On vocational education». It is underlined that not having regard to the crisis phenomena that today take place in society, in activity of folk artistic trades, professionally-artistic education gradually develops and passes to the qualitatively new state. The legislative and normatively-legal base of development of folk artistic trades and handicrafts renovated, social partnership developed, the search of creative collaboration came true with employers, preparations of corresponding skilled potential, that, however, yet not to a full degree is executed on national and regional levels.

Key words: grades in training qualifiend workers, arts and crafts professions, a collected volume of curriculums, content of vocational training of arts handickraft specialists- tole, educations grades, uninterrupted vocational artistic educational, vocational schools